

F O R S Ö G

TIL

E N N Y E F O R K L A R I N G

A F D E N

P H O E N I C I S K E I N S K R I F T

V A A

D E G A M L E M A L T H E S I S K E M Y N T E R .

A F

OLE GERHARD TYCHSEN,
Professor.

FOR THE

OF THE

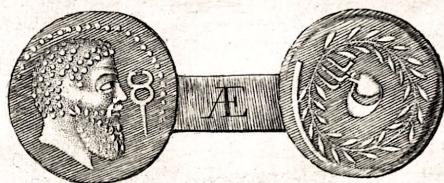
AT THE

PHOTOGRAPHIC INSTRUMENTS

THE LAWRENCE MATHIE PHOTOGRAPHIC INSTRUMENTS

AS

V. S. S. 1. B. 2. A.
p. 169. Tab. VII.

Iblandt de forskjellige af Öen Malthas gamle Indbyggere slagne Mynter, fortjene fornemmelig de, hvorpaa findes det med phoeniciske Bogstaver enten en Gang 𐤀𐤁𐤊 eller to Gange 𐤀𐤁𐤊𐤀𐤁𐤊 skrevne Ord, endog af den Aarsag en besynderlig Opmærksomhed, at neppe noget andet Slags Mynter nogentid har givet de Lærdes Hoveder mere at bestille, eller opvakt en saadan Kappen efter at overvinde de Vanskeligheder, der vare i Vejen for at kunne forklare dem. Men disse af forskjellige Lærde gjorte Forsög er jeg imidlertid saa langt fra at kunne give mit Bifald, at jeg meget mere uden Betænkelse vover her at forelegge det beröimte Selskabs Bedömmelse et nyt Forsög til en Forklaring af dette höjst vanskelige Ord.

De hidtil bekjendte Mynter af dette Slags inddeles i 5 Klasser:

- 1) De, paa hvis ene Side, hvilken jeg vil kalde *A*, er et slöret Fruentimmer-Hoved, og paa hvis anden Side, hvilken jeg kalder *B*, sees tre Figurer, hvoraf den midterste forestiller Osiris med den österlandske Hat (*mitra*) paa Hovedet, med en Offerstav i den höjre, en Pidsk i den ven-

stre Haand, over hvis Hoved findes tre Bogstaver, og ved Siderne af ham to staaende Figurer,

- 2) De, hvorpaa *A* er, som paa No. 1. *B*. et Vædder-Hoved, og under det de tre ommeldte Bogstaver.
- 3) *A*, som No. 1. *B*, en Söekrebs, og de tre Bogstaver.
- 4) *A*, som No. 1. *B* en Trefod, og ved begge Siderne af den de 3 ommeldte Bogstaver.
- 5) *A*, et bart Hoved med Skjæg, foran, en Mercurius-Stav. *B*, en Laurbærkrands, inden hvilken oven til en liden Klokke, eller snarere en Svampe-Gevæxt; neden til den ommeldte phoeniciske Skrift.

Disse Mynter ere stukne i Kobber og udgivne af *Venuti Saggj di Cortona T. 1. p. 35. Lastanosa, tab. 47. n. 159. Paruta, n. 153. 159. Swinton, Philosoph. Transact. Vol. 58. tab. 12. Pellerin, Recueil. III. p. 85. Dutens tab. 2. n. 7. Memoires d. Inscript. T. IX. p. 157. Maffei Verona illustr. l. III. c. VII. p. 259.*

Den förste, som foretog sig at forklare den phoeniciske Indskrift paa disse Mynter, var *Venuti*, hvilken, paa anförte Sted S. 39 fölg., forbigaaende andres Mening, der enten antog, at Öen bestandig har været kaldet *Melita*, eller at den er kaldet saa, enten af en Nympe, ved Navn *Melita*, eller af dens Overflödighed paa Honning, eller af מלט *Melet*, et Cæment af Sand og Kalk, (thi Öen er en Kalkklippe), eller endelig af מלט *Malat*, han reddede, ligesom et Tilflugtsted (*Insula refugii*) — ikke tog i Betænkning at paastaae, at det förste Bogstav var et *Koph* (כ) og de to fölgende *Resch* (ר) og at det saaledes fremkommende Ord *Kerar* (כרר), der betyder Kulde, indeholdt det gamle phoeniciske Navn paa Öen. *Venuti* formoder nemlig, at Öen *Melita* er bleven kaldet *Kerar* ved

den Anledning, at, da de først landede ved denne Öe, have de af den Kulde, som de maaskee der have udstaaet, givet det Navnet *Kerar* (Kulde); hvilket Navn af Grækerne siden er bleven ombyttet med et andet mere passende. Omendskjönt nu den Skik, at bruge Ting, som falde i Sandserne, eller andre uventet indtræffende Begivenheder til Benævnelser, hos de Gamle især har været brugelig; hvilket let saavel af de hellige som profane Skribentere kan bevises; saa dog, om det ogsaa kunde gjøres klart, at Navnet, som forekommer paa disse Myn-ter, tilkjendegav Öen, strider dog inod denne Mening følgende:

1) Den store Forskjel imellem Navnene *Kerar* og *Melita*, saavel i Henseende til Bemærkelsen, som Lyden. Thi sjelden kunne de gamle Navne af de paa hinanden følgende Beherskere og Indbyggere saaledes forderves eller ganske tilintetgjøres, at endog Erindringen af dem aldeles skulde udslettes, eller deres oprindelige Form paa ingen Maade være at gjenkjende. Exempler herpaa ere lette at finde: Den phoeniciske Öe *Arad*, som af Tyrkerne nu omstunder kaldes *Ruad*; *Abdera*, nu *Adra*; *Caesaraugusta*, nu, *Caragoça*; *Pax Augusti*, nu *Badajoz*; *Gadir*, nu *Cadix*; *Emerita*, nu, *Merida*; *Hispalis*, nu *Sevilla*; *Saetabis*, nu, *Xativa*; *Segobriga*, nu, *Segorbe*; *Agrigentum*, nu, *Girgenti*, o. s. v. Thi omendskjönt disse gamle Navne have undergaaet nogen Forandring, falder det dog i Öjnene, at de enten nær eller fjærn ere beslægtede med de nu brugelige.

2) Det første Bogstav, hvilket han antager at være Koph, og deri er bleven efterfulgt af den lærde *Dutens*, der endog har indført dette Bogstav i sit phoeniciske Alphabet (tab. iv.), er i alle nøjagtig skrevne phoeniciske Monumenter uden Modsigelse et *Aleph*.

3) De to sidste Bogstaver kunne tages saavel for *Daleth* og *Resch*, som for *Beth Lamed* og *Nun*, og Ubestemtheden i deres Figur tillader derfor at vælge af disse, hvilket man vil. Da altsaa *Venuti* hverken af Historien og Alderdommen, ikke heller af Bogstavernes Figurer selv har anført sikre Beviser for sin Fortolkning, saa ville vi ikke videre agte herpaa.

Paa *Venuti* fulgte *Swinton*, som i *philos. transact. Vol. 58 p. 235* og *60. p. 80.* holder for, at Skriften paa disse Mynter bör læses קלן *Kaulin*, og at de altsaa tilhøre *Gaulitanerne*; omendskjönt han ikke anfører noget tydeligt Exempel af Alderdommen til at forsvare den Betydning, som han giver det første Bogstav. Men denne Mening, hvilken ogsaa *Pellerin* (*Supplem. 1. p. 26*) har antagen, kan jeg af følgende Grunde ikke underskrive:

- 1) Öen *Gaulos*, nu *Gozzo*, i det Middellandske Hav skrives med *G* og ikke med *K*; og at *G*, der af Phoenicierne udtaltes som det græske *Gamma*, ikke er bleven forvexlet i Skrivningen med *K*, det bevidner Mynterne; f. Ex. גדר *Gadir* paa de *gaditanske* Mynter; קנק *Kanec* paa Mynterne fra *Caneca*; עינאל מלך גבל *Ainel Rex Gebel*, paa en Mynt fra *Byblos*. *S. Eckhel. num. vett. tab. xvi. n. 17.*
- 2) Endelsen i *Pluralis masc. generis*, svarer altid paa de phoeniciske Mynter og Monumenter til den hebraiske, aldrig til den chaldaiske eller Syriske; f. Ex. צידנים *Zidonim*, קסרנים *Kosfranim*, paa Sidoniernes og Kossuræernes Mynter; אלונים (*עליונים*) Guderne, i *Plauti Poenulus*.
- 3) Den Figur, som har Hovedsmykket *mitra* paa Hovedet, ligesom ogsaa *Isis's* og *Juno's* Hoved, og Trefoden, forekommer ogsaa paa de melitensiske Mynter med den Indskrift:

ΜΕΛΙΤΑΙΩΝ; Gaulitanernes Mynter derimod, som paa Adversen have et Hoved med Hjelms paa, oven over, en tiltagende Maane, og paa Reversen en staaende Soldat med et Spyd i den højre og et Skjold i den venstre Haand, have intet tilfælleds med de Melitensiske; som kan sees i Prinsen af *Torremozza's* Mynter tab. 92 og 93.

4) Skulde alligevel nogen Mynt med phoenicisk Indskrift kunne med nogen Skin af Sandhed tillegges *Gaulitanerne*, da synes det mig at maatte være den, som *Venuti* paa ovenmeldte Sted har anført, og jeg ovenfor under n. 5. har beskrevet. Thi i Henseende til Præget, afviger denne aldeles fra alle andre melitensiske Mynter, og Indskriften, som *Venuti* har søgt at bringe i Overensstemmelse med den Melitensiske, viser Figuren af Bogstaver, der ere meget forskjellige fra de ovenanførte, og læses uden Betænkning גלם *Golim*, det er, Gaulitanernes. For at gjøre dette tydeligt, har jeg ved Enden af denne Afhandling tilføjet af denne meget rare Mynt, som er opgravet paa Öen *Gozzo*, og bevares i det Nanske Museum i Venedig, en nøjagtig Afbildning, hvilken Hr. *Assemanni* har havt den Godhed at meddele mig.

Franz Perezius Bayer *) paastaaer vel, at det omtvistede Ord, hvis første Bogstav han rigtig holder for Aleph, kan læses enten אלל *Alal* eller אנן *Anan*; kuns synes ham Meningen af disse Ord paa ingen Maade at passe sig til disse Mynter; hvorfor han ogsaa lader Sagen være uafgjort.

Den lærde *Dutens* har paa anførte Sted S. 52, villet forsøge en ny Fortolkning, og troer at have fundet med *Barthelemy* אנן eller קנן, og med *Swinton* קלי; men om Betyd-

*) *Del Alfabeto y lengua de los Fenices. p. 349. col. 1.*

ningen af disse Ord, og om at udlede deraf Myntens Fædre-
neland, efterlader han Læserne mere uvise, end de vare det
tilforn; hvilken samme Dom maae fældes om dem, som have
udbragt Ordene מלל. *Malal* og גול. *Gul*.

Endelig har ogsaa *I. D. Michaelis* beskjeftiget sig med
at finde Betydningen af dette vanskelige Ord. Han vover imid-
lertid ikke at afgjøre noget, men tager snart paa en underlig
Maade det første Bogstav for et omvendt Gimel (גלג), og hol-
der snart for, at Ordet selv bör læses גלג eller גלג *); men
han kommer hermed ikke videre end de andre.

Det kan vel ikke nægtes, at de anførte lærde Mænd have
med megen Flid seet sig om efter alle Hjælpemidler, i det de
saavel have forsøgt de fleste af Alphabetets Bogstaver, som i
øvrigt herved udtømt deres Genies og Lærdoms Skatter; imid-
lertid viser det foregaaende, at de hermed ikke have naaet
Maalet. Denne Uvished og Ustadighed i Meningen om denne
Sag har været Aarsag til, at Prinsen *Torremozza* i sit numis-
matiske Verk om Siciliens Mynter ikke har anført disse Mynt-
ter iblant de Melitensiske og Gaultanske, men rent udeladt
dem; anførende herfor denne lidet betydende Grund: "I en
"saa tvivlsom, og allene paa Gisninger grundet Sag, har jeg
"troet det rigtigere, intet at bestemme, end, ligesom ved Ora-

*) Exeget. und oriental. Biblioth. Th. II. S. 188: "Mir fällt immer
"bey, ob der erste Buchstab nicht vielmehr ein nur umgekehrt (Bustro-
"phedon) geschriebenes Gimel sey? und denn hiesse das Wort גלג. Th.
"VIII. S. 11. Ich kan nichts anders entdecken, als das vorhin schon
"da gewesene גלג. Die Bedeutung dieser Buchstaben גלג scheint also
"in der phoenicischen Müntzkunde eine wichtige Aufgabe zu werden.
"Th. X. S. 137. גלג ist wohl hier das richtige; aber wie es zu erklä-
"ren sey, weiß ich nicht."

"kel-Sprog, at ville afgjøre Ting, der henhøre til en saa aldeles fremmed Litteraturs Hemmeligheder."

Det maatte nu vel kunne synes underligt, at disse saa fortræffelige Mænds mislykkede Bestræbelser, og de ved andre skeete Forsøg ikke have gjort mig klog nok, til ikke fremdeles at anvende Flid og Umage paa at forklare dette vanskelige og uforstaaelige Ord, hvis ikke en mægtig Begjerlighed efter Oplysning og Kundskab om alt, hvad der kan tjene til Udvidelse af den österlandske Litteratur og til at bringe Sandheden frem for Lyset, anspoerede mig til, uden Hensyn til nogen Autoritet eller til forud antagne Meninger, der saa ofte have bragt dunkelt og forvirret Snik-Snak ind i de numismatiske og antiqvariske Fag, at vove selv et Forsøg, om det enten maatte lykkes mig, hvad jeg venter, at give Melitenserne tilbage igjen, hvad dem tilhörer, eller og bringe mig til at gjöre den aabenhjertede Tilstaaelse, at jeg med mine Forsøg intet har kunnet udrette.

Enhver, der er övet i den phoeniciske Palæographie, veed, at der i de phoeniciske Alphabeter fra de forskjellige Provinser, forekommer adskillige Bogstaver, der deels ere aldeles lige i deres Figur, og deels, endog i en og samme Indskrift, maaskee ved deres Skjödeslöshed, som have udgravet denne, meget afvige fra hinanden, f. Ex. *Beth*, *Daleth*, *Resch*, o. s. v. Det er altsaa en Fortolkers Pligt, fra alle Sider at veje Bogstaverne i et vanskeligt Ord, og naar han har vejet disse, da at bringe ud af dem en passende og ikke for langt borte fra hentet Mening. Efter at have iagttaget denne Forsigtighed og anvendt denne Flid, har jeg ikke havt nödig at spille al min Tid og mit Hovedbrud paa blotte Gisninger. Thi ved förste Öjekast faaer jeg nu Bogstaverne *Aleph*, *Daleth*

og *Nun*; og da disse frembringe det bekjendte Ord \aleph *Adon* og give en meget god Mening, synes de at komme Sandheden temmelig nær. Thi vil man tilstaae, hvad sandt er, da give de andre Ord, man har bragt ud, aldeles ingen Mening, og have derfor ingen Skin af Sandhed.

Men förend jeg forklarer min Mening om dette Ord, vil det ikke være upassende kortelig at undersøge, om jeg ogsaa rigtig har læst det. At det förste Bogstav er et *Aleph*, det bevidne de gaditanske Mynter hos *Bayer* (paa anf. Sted S. 373.) At det andet Bogstav kan være et *Daleth*, det bekræfter den 6te af Abderiternes Mynter, som findes i Kobber hos den samme Skribent S. 369. At jeg gör det tredie Bogstav til et *Nun*, vil vel ingen, som jeg haaber, indvende noget imod, da heri alle ovenanförte Fortolkere ere enige med mig. Efter at have forudskikket dette, synes nu intet at staae tilbage, uden at jeg, med den Ærbödighed, som jeg skylder det ærede Selskab, forelegger det mine Tanker om det udbragte Ord \aleph *Adon*, der egentlig betyder en Herre.

At Phoenicierne gave Navnet \aleph *Adon* til deres Gud *Adonis* eller Solen, hvilken hos Ægypterne heed *Osiris*, hos Perserne *Mithras*, det bevidne de gamle historiske Skribentere. Jeg vil til Vidneanföre *Stephanus de urbibus*, hos hvilken det hedder: "Αμαθους πόλις Κυπρου αρχαιωτάτη, εν ή Αδωνις Οσιρις έτιμᾶτο* εν Αιγυπτιον οντα, "Κυπριοι και Φοινικες ιδιοποιουνται. —" *Amathus* er den ældste Bye paa *Cyprus*, i hvilken *Adonis* *Osiris* dyrkes; hvilken, skjönt ægyptiske *Guddom*, dog *Cyprierne* og *Phoenicierne* tilegne sig. *)

*) S. *Seldenus de Diis Syris*. Lipsiæ 1662. 8. p. 150. 332. *Kircherus in Babel* p. 141. *Bochart. Geograph. Sacra* P. II. L. I. c. 3. et l. II. c. II. G. J. *Vossius in Theologia gentili*, Amstelod. 1668.

Men at *Adonis's* Dyrkelse har fundet Sted hos Indbyggerne paa Maltha (*Melita*), der saavel vare af phoenicisk som græsk Oprindelse, beviser tilstrækkelig hans Billede og Trefolden, hvorpaa brænder en Ild, hvilke forekomme baade paa Melitensernes blot Phoeniciske og paa deres græske Mynter. Fornemmelig synes de phoeniciske Melitenser at have været hengivne til denne *Adonis's* Dyrkelse, da de paa deres Mynter ikke blot en Gang, men paa een af disse endog to Gange have i deres fædrenelandske Sprog anbragt denne deres Afguds Navn; med mindre nogen vilde holde det første Navn for Appellativet: *Herren eller Guden Adonis*. Men at det ikke har været noget usædvanligt, at tilføje Gudernes Billede eller Hoveder de dem egne Navne, det bekræfter mange Mynter, hvoraf et stort Antal findes hos *Franc. Wise* i *Catalog. Numor. Bodlej. Oxonii. 1750, fol. S. 199.* Ja! det som mere er, paa den ene Side af den af *Eckhel* (paa anf. Sted tab. 16. n. 14.) og andre anførte phoeniciske Mynt forekomme, om jeg husker ret, foran den siddende Jupiter de selvsamme Ord, som findes i den berygtede phoenicisk-melitensiske Indskrift: *נערל צבא* *αρχηγετης*. Hærfører. Heraf sees, i hvilke uopløselige Vanskeligheder de, efter mine Tanker, indvikle sig, som holde for, at man i de phoeniciske Mynters Indskrifter altid maae kunne finde Myntens Fædreneland.

Da nu denne min Mening om denne Sag ikke grunder sig paa en blot Conjectur, og desuden bestyrkes ved

f. Libr. II. c. 4. p. 166, J. Triglandii conjecturæ de Dodone apud Gronov. in Thesouro Antiqu. Græc. T. VII p. 322. Venuti l. c. p. 37. Raschius in Lexico Numario T. III. p. 487. sequ.

Vid. Sels. Skr. I Deel, II Hæfte.

Z

de paa de melitensiske Mynter forekommende Forestillinger, kan der neppe blive nogen Tvivl tilbage, at jo de melitensiske Mynter med det phoeniciske Ord אדון *Adon* ere blevne slagne til *Adonis's*, Melitensernes Skytsguds, Ære.

Rostock den 5 August 1799.

